

ТЫВА

№ 138 (15358)

1994 чылдың сентябрь 3, суббота

Ат салган шагы 21.50 Садар өртөз 150 рубль.

Солун 1925
чылдыц
август 31-де
унун
эгелээн.

**Борис
ЕЛЬЦИН:
Тыва
дугайында**

Россия Федерациязынын Президентизи «Труд» солунун айтырларына харылап, ниити чурт ишинде тургустунган байдалды тайылбырлап, бо чайгы ол-бо девискээрлерге чоруп турганынын түнселдерин чугаалаан. Ону ол солунун август 26-да номеринде парлаан, ол дугайын бистин солунга кыска медээни берген. Ам ол материалдан Тыва дугайында айтырды Президентинин харызын очулдуруп салдык.

— Сидер Россиянын ий республиказына — Тывага болгаш Татарстанга чоран болгай силер. Ында ажал-херектин байдалы кандыг бооп турары?

— Бо чайгы аян-чоруктарымын эң нарны болгаш тырайым чок пунктуларын бирээзи Тыва Республика болган. Ында барык бугу кол-кол көргүзүргүр Россиянын ортукм көргүзүлгөндүн куду азы оранчок куду денселе. Республика Россия Федерациязынын өске девискээрдери-биле байдалдыг кылдыр бодунун күштеринге даанып чурттап шыдаас. Тыванын орулдагынын дыка улуг кезини амыг уеде болгаш моон-даа сонгаар элээн каш чылдарда федералдыг бюджеттин кийрер ашка-хөргөнгилери толардыр анаар.

Оон-биле чергелештир Кызыл чоранымын сонда принципалдыг бүзүрүге келдим: амгы бо хес кызыл байдалдан уштарынаны тодыргы уштин ажалдан кылдыр шуут-ла өргөжөк чууда. Эң шынгы камналганнын дарый кемчегери, чыгыс удуанын ашка беринчиликтерин байдалды өскерттир шыдаас. Чуге дээрже республикада келир уеже көрүнгөн улуг арга-курларбар бардыр. Чуну-да мурунда бай-байлак курларбар бар. Тыва бодун элери энергиязы-биле, цемент-биле, удуз материалдары-биле ышш продукция-биле буруну-биле хандырынып болур. Онуг хем-талаларын тургузарынагачтир база бар. Санаторий-курорт ажал-агын, туризм индустриязын хөгжүдери таарымчалыг аргалар бар. Бо айтырларыны кезик-камдызын-даа шипиттер апар-тар болза, республиканын экономиказына улуг өлүгү, азы «ийн тынш» тыптыр келер. Ыччалажок дуза херек — улуг дуза херек — уе өске областар, республикалар, бугу Россия чедирин болур. Чуге шутуу каттыжал алгаш, орук туудун диринип болур. Чуге шутуу-туу каттышкан күже-ийинчиликтерин ачызы-биле ажилыг казымап байлактарында тыштыгыг чаа черлерин ажал-агын саарылгазын киирип, хостуг куш-ажыл курларбарын ажилал болур.

Тывага чоруп турган уеде тыывалган омыг бүзүрүлүм бар — республиканын эң дар-борге сайдалан Россиянын өске девискээрдери-биле кам-ажылдажылганын шапкыж чоруктарынын дузазы-биле уштуп ал болур. Оон айгыда, база катан кататпалык, ол бугуну үндешинге тодарай болуп кылдыган концепция турар ужуруп. Чижээ, бердинген ашка-хөргөнгилер боттур ажилаттынган турары чедип алыр херек...

Саннар, фактылар

● Республиканын школаларынын үштүк бирээзи-ле компьютер классардыг. Оларын сезинде 2,3 ЭВМ бар.
● Республиканын школаларында өөреникчилер ортуунда кем-херек үлгедир чорук кызырларын турар. 1991-92 өрөдиде чылында 317 кем-херек турган болза. 1993-94 өрөдиде чылын бирги чартында 88 кижичектен.
● Республиканын өрөдиде черлерини яныз-бүрү ажылдагы херек-лери-биле 1993-94 өрөдиде чылында 1 миллион ашка чарыгдатынган.

Тыва Республиканың моң мурнунда турган Дээди Сөветинин, Президиумунун, удуртулгазының саң-хөө-ажыл-агы чорудулгазынга болдурган шынгы хажыдышкынар фактыларының дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗАНЫҢ ДОКТААЛЫ

1994 чылдың сентябрь 2. № 358. Кызыл хоорай.

Кем-херек үлгедийинчи-нерин кычкырарас, хээли алып, бээр чоруктуз когун узууткаар, контролдан болгаш шүмүчүлден дашкаар зоналары чок кылдыр талазы-биле ажилды Россия Федерациязынын Президентизи болгаш Чазан Тыва Республиканын Президентизи болгаш Чазан калбартыр турар.

Республиканын Чазаның даалгазын өзүгар яамыларын, ведомстволарын, бугурдурелерин, кожууннар болгаш хоорайлар чарыгларының саң-хөө-ажыл-агыг чорудулгазын хынап көрген. Ындыг болза-да байдал ала-нар болуп артпашап, чогуур түнселдер чедип алдынмаан.

Республиканын хамаатыларының Тыва Республиканың моң мурнунда турган Дээди Сөветинин чамдыг депутаттарының Тыва Республиканың Дээди Хуралын тус-тус депутаттарының аас-биле болгаш бижимел комуналдарын база билин-шинчиликтерин барымаалап тургаш, Тыва Республиканың Президентизи 1993 чылдың декабрь 16-да № 107 Чарлыгына душтур Россия Федерациязынын Саң дамызынын Тыва Республика талазы-биле контрол-ревизия эргелели Тыва Республиканың моң мурнунда турган Дээди Сөветинин Президиумунун саң-хөө ажыл-чорудулгазына ревизия кылган болгаш бюджет хөрөнгилерин, социал фондунуң ашка-хөргөнгилерин аныкгаар талазы-биле шынгы үрөшчинерин болгаш хажыдышкынарын илереткен.

«Россия Федерациязынын Дээди Сөветинин 1993 чылда чога социал деткиче көрүзүр талазы-биле фондунуң ашка-хөргөнгилерин аныкгаар дугайында» Тыва Республиканың Дээди Сөветинин Президиумунун болгаш Тыва Республиканын Чазаның 1993 чылдың июль 2-де № 78/189 доктаалыг үндөүлөш, республиканың Дээди Сөветинин Президиумунун социал фондунуңче 10 миллион рубльди шилчигген турган. Чонун социал деткичезинче ол ашка-хөргөнгилерин доп-доран, улгандарынның орнуна Дээди Сөветинин Президиум хойлууга дүшпөс оргуларын алып сорулга-биле үк ашка-хөргөнгилерин Ажалга банкызында ашка шыгжаар агар санынче шилчигген болгаш оортан 3,33 миллион рубль түнүк орулганы алган. Чонун социал камгалагыне улгандыр республиканын Саң дамызынын (1992 чылдың декабрь 13-те) № 170-1 дегалыг-биле тускайлап берген 16,5 миллион рубльдин иштинден 15 миллион рубльди демгиле сорулга-биле «Тыва чээли» сарылга банкызында ашка шыгжаар агар санынче шилчигеш, 1993 чылда 15,54 миллион рубль түнүк орулганы алган. Ол бугунун түнделеге чонун амалы деп-чуртаарын алдык хеммелин бенин хандыра-рынга үк ашка-хөргөнгилерин түнүктөн өзөш хандырылгылыг ийи мун аягы кижичи 1992 чылдың декабрь, 1993 чылдың июньда — 780 хамаатылар чогуур үзүнде албаан.

Хойлууга чөруштүр дүрү чок өзү-биле алдынган 18,87 миллион рубль түнүк орулганы жууктуган көвүрт ларына ресулду кааны моң мурнунда турган Дээди Сөветинин Президиумунун аппарат ажилдагылары В. И. Сангиче (квартиралыг хол бухгалтер), кол специалист О. М. Сокалга, оскан эргелекчи Н. К.-Х. Кууларга хуу кижилерен сапын бээрине ажалгадан. Оларын керээлде өркетерин чингеткен турган. Оон түнелеге 3,34 миллион рубль түнүк олча-ажыл үндүрү азы 1994 чылдың январын өркетерин өзүгар алырга, 4 миллион рубль бюджетке чедир кирбени барган, 0,34 миллион рубль куруне кайдызы чедир төлеттинимээн.

Социал фондунун ашка-хөргөнгилерин чогуур сорул-гага эвес, а саарылга структураларының болгаш хей-ниити каттыжышкынарының ажал-чорудулгазын деткирине чарыгап турган фактылар база илерээн. Чижээ, бот-ортула-чарылга-гы сайды, ам Тыва Республиканың Дээди Хуралын депутаты К. Д. Ондар, РСФСР-ниң КП-зинин рескомунун клаовизитчи И. М. Пауратованың отчюдунан мурнундагы Дээди Сөветке 427,1 муң рубль түнүг э-хөргөнгин дамыткан болган 3,1 муң рубль түнүг э-хөргөнгин дамыткан болган, ол бугуна чергелештир барган херектерин индексины өзүгар азы 1994 чылдың январь-декабрь эртектер-биле 1,1 млн. рубль түнүг.

Бюджет ашка-хөргөнгилерин чогуур сорулгазынга ажилгалаан фактылары республиканың моң мурнунда турган Дээди Сөветинин удуртулгазы болдурган, улус депутаттарынын ажал-чорудулгазын хандырагына көрүнгөн ашка-хөргөнгилерден өске сорулгаларга 13,2 миллион рубльди 1993 чылда чарыгдалган. Кол бухгалтер В. И. Сангичениң индексины ол ашка-хөргөнгилерин шипиттер 14 миллион рубль түнүк бюджетке ашка-хөргөнгилерин моң мурнунда турган Дээди Сөветинин ажал-агыг эртелеян дамыттыр Дээди Сөветинин социал фондунун бюджеттен дашкаар агар санынче шилчигеш.

Мурнундагы Дээди Советинин Даргазы К. А. Бицелдей айттышының-биле Тыва Республиканың Президиумунун «Тыва Республиканын куруне болгаш муниципалитет бугурдурелеринин ажалын органдарының талазы-биле бирги ээчелгил хемчеглер дугайында» 1992 чылдың июль 1-де № 13 Чарлыгы хажыды доктааттынган чорумуң урей база Тыва Республиканын Куруне э-хөргөнгин эргелен башкаар куруне комитетинин чөпшээрли чокка алдын тывыкчыларын «Алаан» артелине, «Элегес» кооперативе, республиканың одаар чуул сайгар контрарына, Ажалга банкызынын эргелегине автоматизацияны саткан. Мурнундагы Дээди Советинин Президиумунун чингыс чамдык кескичтеринин аас кырында медээлени-биле алдырга, автоматизацияны сайгар дугайында айттырны Дээди Советинин Президиумунун хуралдарына чуугаалажы көрбөш. Оларны сайгар дугайында шипиттер Тыва Республиканың э-хөргөнгин күрко-мун тавартайч, хүлөп алган, ол Тыва Республиканын Президентизиин «Тыва Республиканын куруне болгаш муниципалитет бугурдурелеринин ажалын органдарының талазы-биле бирги ээчелгил хемчеглер дугайында» 1992 чылдың июль 1-де Чарлыгына чөрушк бооп турар. 1993 чылдың августта Тыва Республиканың Дээди Советинин Президиуму Россия Федерациязынын мурнунагы Дээди Сөветинин № 1 автобусу-рутүзүңе ИАЗ-14 («Чайка») автомобиль дөш 0,34 млн. рубльди шилчигеш, олу Россия Федерациязынын мурнунагы Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Р. И. Хасбулатовтуң айттышкыны-биле 1993 чылдың январьда тускайлап берген турган. Машина чогуур үзүнде алдынмаан болгаш ашка-хөргөнгидер эгизтинимээн. Ревизияны тодартканы-биле автомашинаны сайгарып, кабинеттерин аренда берип турар уеде артыкка алдынган 1994 чылдың январь айның өркетери-биле 3,4 млн. рубль ашка-хөргөнгилер бюджет оргуларынче шилчигештинимээн.

Бухгалтер учедунун сулазында болгаш ажиттыган чээлилер, касса база херек кырында чарыгдалар талазы-биле аналитиктиг учеттүк чогулдан Тыва Республиканын мурнундагы Дээди Советинин Президиумунун билан сан-түңдери хажыг-тынган. Отчет бээр кижилер материалдыг отчет дүжа-визин турган. Сапы алдынган моторлуг хирээ база флюаппарат узетта кирбеш. Септеле органдарынын түнелдер чокка база баланс өртек-үзүн айтыпай, материалдыг үнелиг чүдлерин болгаш херекселерин — радиотеле — дерик-херекселерин, дозун аштакчыларын, соолукчулары, саналга мажыдышкынары болгаш өске-да чүдлерин үндеш чок черде үндүр бижип турган. Ындыг чылдаган-биле 1992-1993 чылдарда үндүр биз-же э-хөргөнгин өртек-үзүн тургустумаман.

Аралга хыназындан алгаш өөрге, 1993 чылда бухгалтерия ажилдагылары шалыны 54,0 муң рубльге артыкка төлөп берген, оортан 20,5 муң рубльдин ревизия үзүнде кассага Дедир эгизкен.

Инвентаризация үзүнде баран-материалдыг чүдлерин четтеш болгаш чамдык таарыгдаларга артык-шыгыш толаратынган. Скылдан 1992-1993 чылдар оларын сайгаргынын алгаш кирген ашка-хөргөнгин агар санче кийрбеш.

Оон-биле калы ажал төлө-вирини фондунун ажилгала-нында хажыдышкынары ба-за илереттинген. Улус депу-таттары, комитеттер дамага-ры бооп, Тыва Республиканын Дээди Советинин аппарат-дыга ажилал, ол-ла уеде коммерциялыг структураларга болгаш өске органдарга доктаамал ажилды турган В. Д. Хемер-оолга, К. Х. Шавыраага ажыл төлө-вирин бухгалтерия санал берип турган.

Дээди Совет бажынын кампал септелгезине тускай-латтыган бюджет ашка-хө-ргөнгин төлөүлөш-лөүлөш чок доктументизация чок ажил-латтын турган. Шап ынаа, 1993 чылда ол сорулгаларга тускайлаптыган 7,2 миллион рубльден херек кырында та-ражтын капитал септелгезин 1,5 миллион рубль чарыг-латтыган, а отчетта шулу долузу-биле чарыгдатынган дөш көргүстүнгөн.

Россия Федерациязынын болгаш Тыва Республиканын референдумун эрттирерин-че 1993 чылдың апрельде кур-уне бюджеттен 24,6 миллион рубль түнүг ашка-хө-ргөнгин үндүртүнгөн турган. Херек кырында ол сорулгаларга чарыгдалган 9,3 миллион рубль болганы, а республика-дын сан-хөө яамызына ол ашка-хөргөнгин долузу-биле ажилгалагынын дугайында отчет киртирген хыналда үзүнде илерээн. Ону ам-ла аажок хынамчалыг атып кө-рү чууга бооп турар.

Чырыгдалынын дугайында до-кументилер чок.

Тыва Республиканың Дээди Советинин Президиуму, ажал-агы эргелелиг тургаш, боду-нун атар сангадан өске ор-ганизацияларже артык кезек-тер, кыпар-чаар болгаш өске-да материалдар салды аарыг-та ашка-хөргөнгин бюджет ашка-хөргөнгилер шипит-тип берип турган. Тыва Рес-публиканың Дээди Сөвети-нин Президиумунун сан-хөө-ажыл-агыг чорудулгазына хамыктын мурунда Тыва Республиканын Чазан төлээ-лэн Сан-хөө яамызынын, Россия Федерациязынын Сан-хөө-яамызынын Тыва Республика талазы-биле контрол-ревизия эргелелинин талазында кон-троль, хыналда чок болганын билгаш оон удуртулгазы-нын сан-хөө хажыдышкына-рына кара өгөжөр эртектер-ганын, ажал-агыг эргеле-тин харылзагырачыг орга-низация кылды алгангаан шак ол хажыдышкынар бол-дунар аргалыг болган. Тыва Республиканың Национал банкызы (даргазы В. А. Ба-дулин турган) болгаш «Тыва чээли» банк (даргазы, амгы уеде Тыва Республиканың Национал банкызынын дар-газы Ю. П. Южиков) ол хажыдышкынарыга багыс сал-дар чедирген. Хажыдышкы-нары болгаш кара туразында ажаллашкынарын болдур-базынын орунга куруне ашка-хөргөнгин өзү-дүрүм чок ажилгалагына илг берип турганаар.

Тыва Республиканың Дээди Советинин болгаш Министр-тер Чөвүлелини 1991 чылдың октябрь 2-деги № 193/344 партиянын өчү-хөргөнгин Дээди Советке дамчылап бээриниң дугайында доктаалынын күч-селденгези республиканын сан-хөө сайды турган К. Д. Ондар (амгы уеде Тыва Рес-публиканын Дээди Хуралын-нин депутаты) харысалга чок чоруп көргөскөн. Дээзи Советке болгаш өске-да ор-ганизацияларга дамчыттып турган өчү-хөргөнгин тала-зы-биле дактиликология бол-гаш шуштуу-ла актылары-нын баштайгы ийи холгаа-гында чиктоон ревизия ү-зүнде илереттинген, оон тү-нелеге ревизорларга ажил-даары аажок-ла берге болган. Чуге Президент анаа кирж-бөрге, сөөлү хоолга Тыва Республиканың Экономика яамызында тындалган болгаш Куруне архивине дамчыг-тынган, ынаалда-да анаа ха-маарыштын чингиттер ам-да бар. Сан-хөө яамызынын болгаш Россиянын Сан-хөө яамызынын Тыва Республика талазы-биле контрол-ревизия эргелелинин удуртулгазын-н таландыган куруне эрче-ча-гарыны база эргелен башкарылганын органдарын-н сан-хөө-ажыл-агыг чору-дугазына мылдыг хамаа-дулга турла, чамдык яам-зыларны, ведомстволарын бугурдурелерин болгаш ор-ганизацияларын таландыган сан-хөө чорумунун шынгы хажыдышкынары туруп бо-лур аргалыг болган. Хыналар-ларын болгаш ревизиялар-нын түнелденгези Өөредиле яамызына, Чурттакчы чоңун социал камгалап яамызына, Барыш-Хемчик болгаш Чаа-Хөл кожуун чарыгларынны өөредилге кидилтерине, Кы-зыл хоорайнын Ажалга Ба-наа сапырынга, медицина училищезинге хажыдышкы-нар илереттинген. Бо хынал-далар талазы-биле материал-дар моң мурнунда парлаан-га үнгөн.

Ревизияларын түнелдерин-де кеземче чорумуң ажал-агы чыгыс-даа алган-а-жаалдыг кижичекче ошаа-паан. Херектер судде дамчыг-тынмай турар. Тыва Рес-публиканын ИХМ-ниң буруу-зү-биле истелге үе-чазында шөйдуң, прокурор хайгаа-лыг кошок чоруттуп тур-гар. Тыва Республиканың он-дөр сайды турган К. Д. Он-дар болгаш КРЭ-ниң кол контролер-ревизору С. Д. Ховалыг материал-техниктиг ба-заның экижилеринче, кадр-лар бажылыарыны кичи-гези сабап турганын, Таныш-керип болгаш төрөл-дөргү-а-жалы биле кадрлар шипит-ринин фактылары бар, КРЭ-ниң кожуун чазында ажал кош-как. Олар бугурдурелерин

болгаш организациаларын сан-хөө ажал-чорудулгазы-нын хажыдышкынарын чүг-ле бадыткаары-биле кызгаар-латтын турарлар. Кызыл-дын Пасажир АТБ-зинин болгаш «Тыва кобальт» ком-бинатка сан-хөө ажал-чору-дугазынын хыналдазынын түнелдерин анаа хамаарыш-тыр болур. Шап-ла ындаг болгаш эргелелин оон-ла өске чамдык органдарында тур-густунган. Чамдык ведом-стволарда болгаш албан-че-деринде федералдыг органдар ведомство ревизиялар ужу-р эдертин, эргелелиг чорудуп турар.

Ашка-хөргөнгилер аажок нарын социал айттырлары шипи-терлээрине чиди-биле чедип-дишпей турар уеде шак ында фактылар турбас ужуру-луг болгаш чурттакчы чоңун анаа таарышпай, удурлан-турары-даа чөптү. Ол бугу чүдүлөр Президенттен бол-гаш Чазактын сагыла-чорум-ну болгаш корум-чоруму до-ктаалып тургузар дөш, хээ-лилер чорукка болгаш эргелен өскээр ажиллаар чоруктарга удуз демисиле шыгызын-биле күштедирерин, эрге-ду-га жазын болгаш эрге-чагырга структураларынын демисиле херекке албай, шүмүчүлдег болгаш хыналдага таварыш-пайн баар бөлүктөрүн чортуу чок кылынар негеп турар.

Устүнде айттынган чуул-дерге үндөшүлгө, Тыва Рес-публиканын Чазаның док-таалыгы болза:

1. Республиканын яамыла-рын, ведомстволарын, бугурдурелерин болгаш ор-ганизацияларын сан-хөө ажал-чорудулгазына кон-трольдо коштактары дөш ба-за бюджет ашка-хөргөнгилер чогуур сорулгаларга чөп ча-рыгдалганы дөш, чыл айы-биле доктументалдыг ревизия-ларын чуртапаны болгаш оларын түнелдеринин тала-зы-биле илтелкелерин Чазак-ка чогуур үзүнде кирбеш дөш сан-хөө сайды турган К. Д. Ондар шынгы кемчег-тин алзы ужурул, ынаалда-гы амгы уеде оон Тыва Рес-публиканың Дээди Хуралын-нин депутаты болуп турган барымаалашышап, чугалаа-жышкыны-биле кызгаарлап-кап.

2. Куруне ашка-хөргөнгин чырыгдалыны дөш хынал-да талазы-биле, куруне эрге-чагырга болгаш эргелен башкарылганын дамыткан талазы-биле чыгыс аай ажал-агыг эргелелин тургузар талазы-биле ажалды Президентинин бол-гаш Чазактын Администрациязы (Очур-оол) ийи неделя хуусууда доозар.

3. Куруне ашка-хөргөнгин чырыгдалыны дөш хынал-да талазы-биле, куруне эрге-чагырга болгаш эргелен башкарылганын дамыткан талазы-биле чыгыс аай ажал-агыг эргелелин тургузар талазы-биле ажалды Президентинин бол-гаш Чазактын Администрациязы (Очур-оол) ийи неделя хуусууда доозар.

4. Куруне ашка-хөргөнгин чырыгдалыны дөш хынал-да талазы-биле, куруне эрге-чагырга болгаш эргелен башкарылганын дамыткан талазы-биле чыгыс аай ажал-агыг эргелелин тургузар талазы-биле ажалды Президентинин бол-гаш Чазактын Администрациязы (Очур-оол) ийи неделя хуусууда доозар.

5. Сан-хөө яамызы (Салчак) республиканын үндүрүтүп иштелип болгаш Контрол-ревизия эргелели, Иштики хе-

ректер яамызы болгаш эрге-чагырганың өске-да струк-туралары-биле кадры 1994 чыл-дын октябрь 1-ге чедир хуу-саалда Тыва Республиканын моң мурнунда турган Дээди Советинин Президиумунун чогуур сорулгаларга чарыг-далганын бюджеттин ашка-хөргө-нгин социал фондунун ашка-хөргөнгилерин катат тургузар, а ол ышка банкыларын депозиттив сангарыне ол ашка-хөргөнгин киргешинде ужу-р-дүрүм чок алышпа орулгаларына дедир төлөдир.

6. Тыва Республиканын Контрол-ревизия эргелели негеттигин турар фак-тылар талазы-биле херектер-нин бөлөктөрү, оларын истелге органдарын кийрер. 7. Курунин эрге-чагырга болгаш эргелен башкарылганын органдары банк операция-ларын чорудуп турган, дүр-мүн хажыдарын болдурбас турган Тыва Республиканың Национал банкызынын (Ю. П. Южиков) болгаш республика-ның коммерция банкылары-ның удуртуучуларына сагы-дырар. 8. Улус депутаттарынын район Советтеринин дамчыт-канын шимчээр болгаш шимче-вез-э-хөргөнгинин байдалы болгаш ажилгалаан хынамча-лыг даңзылап көрүп турган, бир ай хуусууда тодаралы көөрүн кожууннар чарыг-ларын даргаларына дагы-яр болгаш Тыва Респуб-ликаны Чазаның даямчалар. 9. Тыва Республиканын Президиумунун Парламентизи-нин болгаш Чазанын мурну-ндагы республиканың өчүткөп болгаш контролду күчүсүн база төлөүлөш органдарын материал-техниктиг хандырылганын дамыткан талазы-биле чыгыс аай ажал-агыг эргелелин тургузар талазы-биле ажалды Президентинин бол-гаш Чазактын Администрациязы (Очур-оол) ийи неделя хуусууда доозар.

10. Куруне секретары — Президентинин болгаш Ча-зактын Администрациязынын удуртуучуу В. С. Очур-оол контрол-ревизия эргелелин төп аппаратын материал-техниктиг хандырылганын эки-жидер, автотранспорт аймаан, компьютерлерин, парлаар бол-гаш санажыла машиналарын, телефон аппараттарын сапы алып талазы-биле хемчегер-ин бир ай хуусууда хүлөп алып, албан черлерин негеп аппараттар болгаш ко-жууннарга кайларыны шипи-тир база таарыштыр тургузарын контролга алыр.

11. Бо доктаалдын күчүс-лөз дөш контролду Тыва Республиканын Президентизиин болгаш Чазаның Административиянын контрол эргелелине дагыр.

Тыва Республиканын Ча-за болза, болдунган факты-лар Тыва Республиканын моң мурнунда турган Дээди Со-ветинин улус депутаттарына хамаарышас деп санаа турар. Чогуун олар Тыва Респуб-ликанын куруне суверенгиз-дин дугайында Декларацияны хүлөп алгаш, эрге-чагырганың болгаш рынок хар-рылаарының федералдыг органдары-биле чаа харылаа-ларынын хойдуужудуга тала-зы-биле үндеширин салган-нар.

Моң мурнунда турган Дээ-ди Советинин удуртулгазын болдурган частыргалар Тыва Республиканың Дээди Ху-ралын депутаттарынын тө-лөлтүг мезүүнде болгаш ат-ларынга хамаарышас, хар-рыл-да оларын бошатырга болгаш Тыва Республиканың моң мурнунда турган аппаратларды база удуртул-газындалган база удуртул-газындалган хой эвес кижилерге колдууда-ла хамаарык хемчеглерин алыр арга-арга ол берип турар. Бол-дунган фактылар болза Тыва Республиканын эрге-чагырга-ның төлөүлөш болгаш күчү-сүк органдарын ажал-агы-ны хандырылганын органи-зацияларын чыгыс аай сис-темаын хүлөп алыр дамы-дыр турар, республиканын Президентизиин болгаш Пар-ламентизиин контролонга ол турар, курунин чамдык дүжүмөстөрүн хээлилер чоругуна болгаш албан-ду-жарын соора ажилгалагына удуз чедипкирген демисе-жиринге ол арганы бээр.

Ш. ООРЖАК.

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДЕР ҮНДҮРБЭЭН

Барыш-Хемчик кожуунуң ажил-агылары бо чылың нийтининг малынга 8540 тонна сикенини, 7200 тонна сикюсту, 1900 тонна снажтыг белеткеп алып сорулаалык. Кожуунда мал чеминиң белеткелинин кайы хире чоруп турарын болгаш чаа тараа ажалдазынын байдалын соңуурап, кожуунда көдөз ажил-агый эргелигиниң кол агроному Монгуш-оол Алдын-оолович Сарыглардан каш айтырып салдым.

Монгуш-оол Алдын-оолович, август ай төнүп, мал чени белеткээр чутула кампания адалталып турар болгай, кожуунуң ажил-агыйларнда мал чени белеткели кайы хире чоруп турар ирги? — Чыгыш-өсүс биле чугаала болза, кожуунда мал чени белеткели хөлжөк чептес чоруп турар. Август 28-нын медээзи биле алырга, кожуун мал чени белеткээр планын чүгө 32 хуу күсөткен. Тодаргайлаарга, ажил-агыйларнын сикеничтери 1940 га шөлдүн сикенинин кезип, 1880 га шөлдөн 2740 тонна сикенини бөлүп, сарааттаан. Кезип, сикенини ажаггаң шөл долдуунда бел чылдыг сикен шөлу болуп турар. Моон мурунунда чылдарга денээрге, аргакок коду көргүзүлдү. Мал ченинин нийти темпизи «Хемчик» кооперативтер каттыжышкынында чүгөр чоруп турар. Бо ажил-агыйнын сикеничтери 530 тонна сикенини, 605 тонна сикюсту, 357 тонна снажтыг салып белеткеп. «Барыктын» сикеничтери 303 тонна сикюс салган, а өске ажил-агыйлар сикюс, снаж салырычче ам-даа кирбээр.

Мал ченинин белеткели «Дөң-Терезин», «Шекпээр», «Барлык». «Бижиктиң-Халы» кооперативтер каттыжышкынаарга өң коду байлалда чоруп турар. Чижээлээрге, «Дөң-Терезин» кооперативтер каттыжышкыны чүгө 201 тонна, «Шекпээр» — 160 тонна сикен белеткээр.

Мал ченинин белеткели «Дөң-Терезин», «Шекпээр», «Барлык». «Бижиктиң-Халы» кооперативтер каттыжышкынаарга өң коду байлалда чоруп турар. Чижээлээрге, «Дөң-Терезин» кооперативтер каттыжышкыны чүгө 201 тонна, «Шекпээр» — 160 тонна сикен белеткээр.

Мал ченинин белеткели «Дөң-Терезин», «Шекпээр», «Барлык». «Бижиктиң-Халы» кооперативтер каттыжышкынаарга өң коду байлалда чоруп турар. Чижээлээрге, «Дөң-Терезин» кооперативтер каттыжышкыны чүгө 201 тонна, «Шекпээр» — 160 тонна сикен белеткээр.

Мал ченинин белеткели «Дөң-Терезин», «Шекпээр», «Барлык». «Бижиктиң-Халы» кооперативтер каттыжышкынаарга өң коду байлалда чоруп турар. Чижээлээрге, «Дөң-Терезин» кооперативтер каттыжышкыны чүгө 201 тонна, «Шекпээр» — 160 тонна сикен белеткээр.

БИЛЕ БЕРГЕННЕР

Рынок үезинде өңчүңдү аңгы-аңгы хевирлер тургустунуп турар. Өг-бүлө, төрөл, эш-өөр улус чыгып алгаш, ара тараачын ажил-агыйын тургузуу, хостуг ажилдаш, тыныгыр сайгардыр болза, орулгалык болуп, шымдалык чурттан болуп. Тангы кожуунда Александр, Николай, Юрий Оюн алышкыларнын «Ак-Даш» тараачын ажил-агыйын бут кырында туруп келген, ажил-ижи хөңүп орав. Чоокта Николай Кожубжанович Оюнга ужурашкан, оларнын ажил-ижин билди салдым.

Алышкылар Ак-Дашта 100 гектар шөлдүг ийн «Барлык» трактордуг, автомашиналык, комбайннык. Эрткен чылын артта 120 тонна тарааны бүтүргөн. Оң 50 тонназын Кызылдын тараа хүлээп алып черинге

Чылдар болгаш кижилер

ДАГЫР-ШЕМИ БУГАЗЫ

Ачам шөвөр кижип чазаныр, дарганнаар, даараныр. Куш-ажылга анык. Андан тараа тарып, мал азырап амыгырап чорган бөдүн ишти. Оң адын Даржаа Кара-Сал дээр. Чон аразына шөлдөзө Бызан. Оң аразыраш бистен аныяндада чурттуу чоруткан. Бичи шаамда ачылган черде чыда калбас эсериле чоруйм мей. 8-9 кире-ле харып турган боор мен. Бистин алывысы, бир кезек 3-4 өглөр Дагыр-Шеминиң Биче-Эрер-Даг баарына Теректин-Кежиг деп черде күзөгөн чыткан. Бир хүн ачам өлөөн хей улус-биле суга казар, тараа тарыыр дугайын чугаалажып турар болду. «Суму даргазы Доктугу, арбанар-даа чыыр.» дигилээрлер. Удываанаа ачам: «Хорумнуг-Кежиг ашкан, суму даргазына баргаш кейиң» — деп, авамга чугаалааш, адын эзертенип мунгаш, халты. Допур-оол огул Доктугу даргага баргаш мында дээндир:

Дагыр-Шеминиң арбанарынын чоңу чугаалашкан, буга казып үндүргөш, сугаттыг черге тараа тарыыр дей бергенис. Суму баатар чөричтен кижип чүкү немей кириштириниң дилеп келди, ларга.

Дарга кезек боланың орташ айтырган-дыр: «Кайың үндүрөр бугал, шөлү кайы хире чүвөл, ахым?»

Буганың дөзү бистин азымыс үстүздөн ырак эвесте көрүзүс. Оң чоруткан. Дагыр-Шеминиң Бижик-Хавактар кезээзи-биле оодуткаш. Шангы артынын калык ховуларынын шүлтүзүн сугарып болур. Уң шөлдөргө тараан тараа чөкө-лаа өргөтгө чөтпөр.

Дарга оң черлерни билди болгаш шүлт-лаа сеткилик хактың даяндырган:

Чө кыгы-гүрү акым даават мей-бө Доржатпаа, Омуң сугларны келдиреш,

дурган хунге тураскаалы кааны ол. Чыраа-Бажында чурттап орав Багай-оол Кувларнын атазы Чүлдүм баштаан кезек кижилер кезээ мендеге төгү бооп артап тураскаал кылдыр кылган чүвө. Мен оладды эрткен душкениме, ала-өгбөлөрчүм, ыдыктыг чурту Дагыр-Шемимге, улуг биче Эрер-Дагыларымга, Шанчымыга, ораң тандымга мөгөйлөп, чалбырып, саным салып, чажың чажып чор мен.

Даартазына Хорумнуг-Кежигниң бир арбаны бөчө каскан улуска чөм кылды, тулган семис денен шарың эңкеп сөп берген. Дараазында кайы арбан чүңү экөөрүн доран шиптирлей шаң алылар.

Оң күзүң чөп шак доңгуне амыкдаш дараазына чылан бештайгы шөлдөн хуваашкан сугтарын тараанын трып агетей берилер. Тарааның үнгенини чага-агый кып аңу, чынак аяктың кижип-биле деп, чылан өтпөс шыртың үнгөн.

Буга ол-ла чорутк ш. Шанчы артынын кадык ховуларына Дагыр-Шеминиң суму чөрире береш, чоңга азэрттениме чагай дүжүтү берип чорур.

Ачамы буга шынчилеп үндүрери-биле Өвүрүң Сагды сумуңдуң эзелег аял чөткөн улус албын-биле көрүп чаала алгаш чоруткан. Дүжөрдик ховуңда буганың буга үндүрткен. Ол шыкш Чыракала. Хорум-Дагла, Шемиле-лаа оң үндүрүлгөн бугалары бр.

Ол дугайын баянчылар дирин херчилер Чыраа-Бажында Семис-оол Кувлар, Чыраакыда Мөңгө Боржак, Чылың-оол Кувлар, Хорум-Дагла Сүндүр Сарыгал болгаш «Сөкөт»-лаа бар.

Буга үндүрүп шынчилээр ичкен аңгыла ачам Чыраакыда, Хорум-Дагла, Чадаа-ла ша шокталары, эмгелекери болгаш оң-ла өске тудуларны холу-биле кылдышкан.

Оолак КАРА-САП, Чоң-Хемчик кожуун.

леткелинге хоорай, суурдан шөпчилер организастан бе? — Кызыл-Мажалык суурнун организация, албан черлеринге сикен кезер (барык 400 ажыг тонна) планы берген бис. Ону күсүсеп, сикен кескен организация-даа чөк, чүгө чыгырга черинин ажилдакчылары 8 тонна сикен кескек, культура, химия-жидилге, өөредилге кылдыч, сүт заводунун ийи-шүн сикен шөлдүнчү үзмөңү.

Кожуунга июль айнын 15-тен август 15-ке черинде мал чени белеткээр ишин шалтычы айып чарлаан турган болгай, оң түнелиң үндүргөн бе? — Ийе, шалыпчы айны кожуун иштине чарлап, бо талазы-биле тускай штабты түзүзүп, чыгырга бажынычта жылталат отулар харысалгалык улусту тус-тус ажил-агыйларга быжыгтап турган. Ажыы биле чугаалаарга, штаб, чыгыгынын харысалгалык ажилдакчылары чөтпөс ажилдаан. Шалычы айнын түнелиң үлүбөчөк, көргүзүлдөр чөгөңчидир.

Кожуун дөвисээрин таварып, бо чабын ийн улаачулду бөткөр болгай, оң уркучу кааныг болган ирги? — Баштайгы чатган долуда когалар-даа улуг болду, а август 16-ла чатган долду ажил-агыйларга улуг когаларды чөтпөр, барык кезер тараа чок болган. Оң түнелинге 2845 га тарааны 325 га чыгыс чылыг мал чемин, 170 га кукурчулар, 7 га көрпөфельн үндүр бизең. Эн ылаңгы эки Лужут өстүрүп алган «Ангары» совхоз улуг когаларга таварышкан, чыгай үнгер тараа, суланын бажы шүптү

керде барган. «Барыктын» 100 га, «Шекпээрнин» 70 га шөлдө кукурчулар чүгө куу сывы туруп калган.

Улуг-ла когалар болгандыр. Үндүр бизең улустунде барык 3000 га хире тараа, суланы канчаарыл? — Моң шүптүзү мал чени кылдыр кезип алыр апар. Ону дарый кезип санажтар, пресстеп алырыччү гүлү. Бо бүгүнү кезип, белеткеп алып болзувуса, мал ченинге өлөөн сегизер. Кезип, белеткээр сегиз, тараа шөлу ам-даа хей-дур, а шаге кызгадал келген.

Кожуунуң ажил-агыйларында ам ажап алып тараа чок болган шыккай? — «Хемчикте», «Алдын-Булакта», «Хөндөлөңдө», «Дөң-Терезинде» бичин кезер тараа бар. Чогум тараа ажаар комбайны септөп, белеткеп турар, амдызында тараа бышпаан, сентябрь эгезинден эгелеп кезип кириптер.

Эрткен кыжып мал чени чөпчү белеткээрээнден мал чени кыш ортуңунда төнүп, хей мал олген болгай. Моң чогуур түнелдүн ажил-агыйлар удурукчулары Үндүрбээр-дир, ам кожуунда мал ченин белеткели эң дүврениң байдала келген. Бо талазы-биле көдөз ажил-агый эргелиги ам кандык хөмчөк алып деп турарыл? — Шынында чугаалаалынар, ам бо хүнөөдө мал ченинин белеткели, тараа ажалдаш болгаш кышка белеткелиниң кожучу чыгырганың коллегия хуралын да ларык чугаалажып көр, чогуур шиптирлерни хүлээп ап, айтырыгы шыгыч чугаалажып деп турар. Моң чөпчө камдык түнелдер чөпчө боол.

Н.Т.Салык. Хөңг-оол МОНГУШ алган.

МАЛ КАДАРЧЫЗЫНДАН ХАМААРЖЫР

Ыраккы Бай-Тайга кожуунуң «Бай-Тал» коллективтиг бүдүрүлгө ажил-агыйнын малчылары эрген кыжып чап мал төлү камгалап алып талазы-биле кожуунуң өске ажил-агыйларынды дээр көргүзүлдү болганар. Коллективтиг бүдүрүлгө хойжу кооператив нийтин-биле төрүүр чус хойга онааштыр 72 хураганы камгалап алган. Кооперативтиң чамдык хойжулары, Өс-оол Марина Өзөр-оол, Далай Мыллык, Эр-оол Серен олар төрүүр чус хойган 100-101 чөдир хураганарны камгалап алганнар.

Хемчик бажы тайгаларже чок турар ажил-агый-белдик малчыларынын мындык белдик көргүзүгү кичаңап чөпчү хойжа туурар «Тээли» коллективтиг бүдүрүлгөн хойжу болгадазы нийтин-биле төрүүр чус баштан чүгө 28 хураган алган ужуру чүдөл? Бо айтырыларны «Бай-Тал» коллективтиг бүдүрүлгөн муракчы хойжугу Мыллык Хөмшүкөөвич Далайга салган мен.

Сөөлгү үдө хөй малгымаң өлүргө, оңу агаар-бой-дусче, ааргы-аржыкче чарыгыр чачыл бистиң дарга башкаларында, малчынарда бар апарган. Мен бола-лап хойга чөпчү. Мал бажың хойга, чаш төлүн чөпчү албай турарысы малчыларынын, малдын тускай эргениленин бот-харыс салгаанын кудулаанында, ажил-иш эвөс апарганы, ажил-иш деп болаар мен. Мал кижиген хамааржыр болгай. Малды чажып, күзүн өкө семитип, кышка кайра-хораанын кожоур үезинде белеткеп, чөтпөр мал ченин куларындал, малга таваржыр ийи-чангыс аарганын кожоур үезинде амыл ап турар болза, мал чөл өлүр боор. «Тээли» коллективтиг бүдүрүлгө каттыжышкынында муракчы хойжулар бар, билер мен. Чыгыр-көчкө, Карим Чүдүк, Мухаммед Салмак, олар мен ыш-хоочун кадарчылар чүвө. Оларнын ара-дуржулазын өске кадарчылар өөрини көрүчү чугаалажып деп турар. Моң чөпчө камдык түнелдер чөпчө боол.

Н.Т.Салык. Хөңг-оол МОНГУШ алган.

Хөмчөк алып деп турарыл? — Шынында чугаалаалынар, ам бо хүнөөдө мал ченинин белеткели, тараа ажалдаш болгаш кышка белеткелиниң кожучу чыгырганың коллегия хуралын да ларык чугаалажып көр, чогуур шиптирлерни хүлээп ап, айтырыгы шыгыч чугаалажып деп турар. Моң чөпчө камдык түнелдер чөпчө боол.

Н.Т.Салык. Хөңг-оол МОНГУШ алган.

ап келген. А 1992 чыл малчыларга база берге кыш болган аныча-лаа ол төрүүр чус хойга онааштыр 104 хураганы камгалап алган, кожуунга төргөдөң. Кызымак күш-ажылы дээр Москва хойрай чөдир. Бүдүрүлгөн Улус ажил-агыйнын белеткээр-лаа көргөш келген.

Чыл бүрүдө малдын нийти бажын, чаш төлүн менди камгалап алу турарынын чогуу чажыды бар ирги бе? — деп хойжудан айтырган.

Мында кандык чажыт турар боор, үстүңдө чугаалаан болгай мен. Мэң чайлаа суурдан 30 ажыг километде өттүг, чимистиг Сулбузун тайганын Хөм-Терек бажы болгай. Орта сентябрь эгезинге чөдир хөмө семитип алыр мен. Чыл бүрүдө 20 тонна чөдир сикен, көк сула кезип чачылтаан бис ийн. Оон аңгыла кышка өдөр-белчир, кажаа-хораа эки белеткел алыры — эр кижиниң кол ажалы дээр. Чаш мал төлүн чижилгө чөк камгалап алыр сакамычтардан конуп хамааржыр. Бо талазы-биле мэң өмө ишти Долума Хертековна, оолдарым Өсүлүл-ла мастерлер.

Оларнын анызында хөй мал төлү менди алынып турар — деп. Мыллык Хөмшүкөөвич хайыптал кагды.

Шынап-ла, кадарчынын чугаазы-биле алырга, чаш мал төлүн менди алырга өңүн хөргөжөн ээзилден, сакамычларда кол хамааржыр дээр — деп чөпчү. Долума Хертековна Далай — мадыр мен. Ол 10 уругун өстүрүп, киджилдип каан, төлөтпөт авадыр. Улуг уруглары өлгөндөн, ажилдап-лаа турар болза, өң-дө школары ам-ла беш кижип бар. Ава чаш хураганарын чаш ажы-төү-биле дөмөй ажап, каракаар болгаш оларга черле хорамча чөк

Боттун дузалал ажил-агыйны хөңүздүп, ааржы, саржак, күрүт дөң шыкаш тыла аш-чөмө эки кылып албас болза, хөңжөк апарган үдө-дир. Болдувуса чыгган дукту салып, киңе кылгаш, оң ширтке дараал алышыс — деп, Мыллык Хөмшүкөөвич чугаалады.

Мынчаар кызымак ажил-агый чөпчө болза, кайын тоор боор. Бай-Талдын хойжуунун ажил-ижинге чөдирчиликтеринин чамдык үндөзин мында деп билдим.

Н.Т.Салык. Хөңг-оол МОНГУШ алган.

ЧОЛААЧЫ. КЫМЫЛ ОД?

ЧУРУКТА: Тывагың найысылалынын аныяк чолаачызы Монгуш Даш-Маадыр техниканы башкаларына мергежээр. Элээн каш чылдар улаштыр ол Кызылдын пассажирлер автобүдүрүлгөсүнн аажылап, белик көргүзүлгөни чөдир ап келген. Суурларже пассажирлерни эки чөдир дээр сагыш салып чогуур чолаачыларнын бирээзи ол-ла болгай.

Эрзинин эң ырак суурларына ол каш улаа чөткөн. Ыракта Бай-Тайга анаа база-ла аалдар аразы-биле дөмөй-ле. Быжыг күш-ажылчы сагыла-чуртунун чолаачы кожуунарын суурларынын аразында берге оруктары автобузубиле оожум эртип, чоңу-куч макталын дымнап чорур.

Охемчик ОНДАРНЫҢ тырттырган чоруу.

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН

— Алло! Алло! Дежурный биче лейтенант Ондар дыңнап тур.

— Суг-Аксы суурунун алаа талазында кезек аныяк оолдар, чурдал арагалал алгаш, үнөп, шугаазың үндүрүп, чоңун амырдыкын үрөп түрүп берилер. Оларны оожургалып талазы. Дараажы Владимир Ондар биле сикениң дузалары көргөлүп түр бис — дээр, хөңөжөн кижиниң үнү тыналган.

Амгы үдө иштиңи керектеп кидизинде дежурный улуг шагдаа бооп ажилдап, коллективнге, чангыс чер-чурттууларына макталың багай эвөс ажилдашпаан, аар-берге хүлээлгезин ак астык күйсөдүп, шаңгалмакталарга төлөтпөт бооп турар.

Мен оң-биле чоокта чаа үрүзүбүз бергеш, ажил-төүрүң дугайында сончуу-гаан мен.

— Билбес эвө сен, Ондар. Шагдаа кижиниң аяк дүн-хүн дык, кара кезээле дайчыгы белеткелеп турар. Чамдыктык мындай чангыс ак шай ижеп бөзүн чий дилпай баргылдар-дыр. Ам эвээр-ле дөш, хол көдүрүп, дүжүп беринкилерин кылыр эвөс, кылар апар — дээр, телефон улай-улай медээлэй бээр, Ондар бис ажылын уламчылап кидилер.

Мен оон-биле чоокта чаа үрүзүбүз бергеш, ажил-төүрүң дугайында сончуу-гаан мен.

— Бистин кидизинисте ажилдаар кижилериниң саны эвээш бооп турарында чамдыкты дежурныйлашкын үезинде күш четтикпейн баар үнүңга таварышкылаар-дыр. Бичээл-лаа хойда, дүрүм үрөкчилеринге күш эвээр-ле дөш, хол көдүрүп, дүжүп беринкилерин кылыр эвөс, кылар апар — дээр, телефон улай-улай медээлэй бээр, Ондар бис ажылын уламчылап кидилер.

Шың харын. Күзөп күш-түг болганда, даанган ажил-хөргөң дадалгазза чөк күү-

Билды хевирлиг чалаалар мында-мында черлерден нийти кожучу дөвисээрден улаа-даваа болтулар. Чалаашкын болгаш чөл чөдөрже Владимир Ондар биле сикениң дузалары көргөлүп түр бис — дээр, хөңөжөн кижиниң үнү тыналган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр чөдө берген турган. Оларны соңлап, чамыктаарын топрак салган.

— Силерге дузаларыңга белең бис. Доран чөдө бээр бис — деп, Ондар чугаалааш, эштери-биле ол чөдө лаштыгы чорукканнар. Анаа чөдө бээр, өчөгө кезек аныяктар болу-дир ичкен алгаш, арагалал аразында маргышкан, хары-лаа хан-чанын шош-содаа үндүр

БАШКЫ, ЧОГААЛЧЫ

Алексей Дугерович Аралчор Тыванын хоочун башкыларынын бирээзи, шулуктери, ырлары, чечен чугаалары, тоожулары хей-хей номчукчуларга билдингер чогаалчы. Ол Сүт-Хөл, Эркин, Вн-Хем кожуунарынын школаларында 30 ажы чыгарып дургузунда башкылар, анык салгалдык эртем-бийиликтер, бектик культурага, төлөткит мезушпалары кижилер кылдыр өөрдиринин, кижиздеринин херээге амыр-дыктын хараманмай, билгин, жүжүн, энергиянын бараалгадып келген. Аңаа «Россия Федерациянын улус өөрдилгезинин тергинин» атты 60 чылдарда-ла тывысканы таварылга өвөс.

Башкы ажылы-биле холбаштыр А. Д. Аралчор анык чылдарында-ла чогаал ажылыны сундулап, ханы уткамы чечен-мерген шулуктерин, чечен чугааларын автору бооп номчукчуларыну сонургалын чедип алган. Көлөз башкы чоруур үезинде-ле оон шулуктеринин дерт чыныкты парлаттынан, оон сөзүнге бияктынтин ырлар чога илгезер. А Чыргал-оол, Р. Кенденбил шыкаш Тыванын баштайгы композиторларында эгезиши, амгы салгалдык В. Тока болгак оске-даа авторлар-биле ыры чогаалды талашы-биле эл-нашралдык, деминг ажылалп келген.

Алексей Дугерович Кызылга көжүп келеш, «Шың» солунун культура, өөрдилге килдизинге элээн каш чылдарда ажылалды. Ол үеде А. Д. Аралчор өөрдилге-кижиздилге темазынга сагыш-сеткили дүвүредин кээр чугула айтырыгыларын колдуруп, башкылар, культура ажылалдычыларынын дугайында номчулуг, делгесерей очерктерин ханы бижээт. Ол-ла чылдарда хоочун башкынын, чогаалчынын баштайгы калбак чогаалары, — тоожулары чырыкчы үнүг элээн.

А. Д. Аралчор сөөлгү чылдарда Тыванын дылдын, литератарынын, төөгүнүн эртем-шинчилел институтуна эртем ажылалдыкчы бооп, тыва улустуң аас чогаалын, тоолуруг чугааларын чыып бийир талашы-биле мога-шылап чок адыңдап, дык хей кожуунары эргип-кезин, чечен-мерген чынык аас чогаалын калагалаш, синирген кижилерин дилет тир, — алардан аас чогаал фондузуңе хойну кириген. Оон тунелси кылдыр бүдүн ном болур тоолуругу чугааларын пардап үндүрүшкө бестээт.

Бөдүүн, кижизин ажы-чанын болгаш Алексей Дугерович бөдүүн чогаалдарынын дугайында бияни-лаа мактаныр, хөрөңүр хончу чок. А херек кырында болдуң шулуктеринге он дег негезделиң, харыс-салгалы кижин ховар. Аңаа сөз апылалдыгы сунуп, сөз көжүп деп чүве оон чогаалдарында чок, номчулук, сайгарып көөрге, оон шулуктери ханы философия үткүлү, сөз бүрүзүн дөңдөп, ханат тургуды бияши. Орталык чүс чылдарын Чөөн чүктүн сургакчаан чогаалчыларынын сурукчузу деп-лаа болар. Бичагаш ол тыва чечен чогаалга болуун бир озагай үзүүн кирген. Бөдүүн 70 харлаан юбилейини белиниге хоочун башкы, чогаалчы өөрөнүкчүлүгүн, номчукчуларын ам-даа чаа-чаа чогааллары-биле өөрүтү дээрине чигинин чок. Ам Алексей Дугерович Аралчорун чамдык шулуктерин оон болуңун шишип берген-биле номчукчуларга бараалгадыр-дыр бис.

Мижит-оол СААЯ.

ТЫВАМ БО-ДУР

Адынаалган, херелденген Аржаан сулуг хеминг, хөлдүг — Аштыг-чечинг байлак чараш Авам болган Тывам бо-дур. Бурунгуңун чүдүп чораан Буйайыг бай таггаларыг — Бүдүт, туман чаламалаан

АЛДЫН ТАНДЫМ

Дудусектин чуга хөвиң кеткен Туртуг бажы чинир дээрде ак — Кара-ногаан элим шыккан Танды Кала-лаа бол чүрээмден кестүп кээр. Чаяттыңан тэрээн чүртү шыкаш Салым-чолда тудуш чүве чок. Хүнне чүткээп чүрээм берген Бдыым Кузелим Тывамга ынак мен. Айың, хүнүнү херелдинге чайнаан Алдан чедиг, туң дег манган Акт — Мамын малдаан, тэрээ чашкан Баны бекит эелерни кагбан. Чаяттыңан тэрээн чүртү шыкаш Салым-чолда тудуш чүве чок. Хүнне чүткээп чүрээм берген Бдыым Кузелим Тывамга ынак мен. Актарың алдың, мөңгүң долган, Аржаан сулуг анныг, куштуг бэй — Ада-эгдем изен баскан Тандым Аас-кеийин хайыртаң өршээзин! Чаяттыңан тэрээн чүртү шыкаш Салым-чолда тудуш чүве чок. Хүнне чүткээп чүрээм берген Бдыым Кузелим Тывамга ынак мен.

ЧУРТТААР ЭРГЕ

Судалыңан не тэрээн Чурттаар эрге бурган чалаң — Ада-орбе чүртүн элээр. Аңаа тудуш төөгү турар. Чангыс тэрээн чурталганың Чалаагызын салым хемчээр — Утаңсарың болдаралдын Улаңчызын төдү салгаар. Күштер дөгээн чалап-биле Хүшүг черден аралчыыр бис — Хилнечти чүкүптер эрткен Кижин ады чүртүң элээр. Чула көпсөн, сүде чалап, Чүртүн тудуп салгаан соода. Шүлү чүзе эзи болуп, Чурттаар эрге кижиле бар.

АМЫДЫРАЛГА БӨРЭЭЛ

Ада Хүнүнү алдан орта, Ада чөпкүн кырын орта — Амдыраал болдаралын Амдыттын бооп бурган өршөө! Аржаан хемнер эрини долуп, Алдың чечек чөрдөн үзүш.

ДАГ ЭЗИРЛЕРИ

Эңмек хая Эзирлери — Кылан дээрле Кылыттыгы. Эним, лаглар Эрзий жул — Кыйгы салып Кымын дилээң. Чурумалан Чула бурган Хичектинге Кичээңи бөт Чурталгыңың Шуураңыңа Кижин чүрээ Кинскип хып тур.

СУББОТА

15.00, 17.00, 19.00. Видеозалга: «Танчыы диск» (Индия, 2 сериялы) 9.30, 12.30, 15.30, 18.30 шактарда. «ОЧУГАШ»: «Аларжы-дыктын деп хүрээ-хинт хүрээ» 10.00, «Виланин хостанар» 12.00, 14.20, 16.40, 18.50 шактарда. СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ «НАЙЫРАЛ»: «Америкага кылган» (АКШ) 10.00, 12.10, 14.20, 16.30, 18.40. Видеозалга: «Танчыы диск» (Индия, 2 сериялы) 9.30, 12.30, 15.30, 18.30 шактарда. «ОЧУГАШ»: «Виланин хостанар» (АКШ) 9.30, 11.50, 14.10, 16.30, 18.50 шактарда. СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ «НАЙЫРАЛ»: «Салар дээш өлүрүшкүн» 9.10, 11.00, 13.00.

КИНО

15.00, 17.00, 19.00. Видеозалга: «Танчыы диск» (Индия, 2 сериялы) 9.30, 12.30, 15.30, 18.30 шактарда. «ОЧУГАШ»: «Аларжы-дыктын деп хүрээ-хинт хүрээ» 10.00, «Виланин хостанар» 12.00, 14.20, 16.40, 18.50 шактарда. СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ «НАЙЫРАЛ»: «Америкага кылган» (АКШ) 10.00, 12.10, 14.20, 16.30, 18.40. Видеозалга: «Танчыы диск» (Индия, 2 сериялы) 9.30, 12.30, 15.30, 18.30 шактарда. «ОЧУГАШ»: «Виланин хостанар» (АКШ) 9.30, 11.50, 14.10, 16.30, 18.50 шактарда. СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ «НАЙЫРАЛ»: «Салар дээш өлүрүшкүн» 9.10, 11.00, 13.00.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ПОНЕДЕЛЬНИК

СЕНТЯБРЬ 5 БИРГИ ПРОГРАММА «ОСТАНКИНО» канал 6.30 ЭРТЕН. 9.00 Ажыл-херек дугайында медээлер. 9.15 Көр, дынна... 9.35 «Адыг — лилалан кылган бут». Мультифильм. 9.45 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы. 16.00 МЕДЭЭЛЕР. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

ВТОРНИК

СЕНТЯБРЬ 6 БИРГИ ПРОГРАММА «ОСТАНКИНО» канал 6.30 ЭРТЕН. 9.00 Шимчөөс өңү рыногун дугайында допчулал. 9.15 «Хөгүлүг аялгалар». 9.35 «Инектин ирейнин садап чораны». Мультифильм. 9.45 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Кижин болгаш хоойлу. 10.45 Херек. 11.00—11.10 МЕДЭЭЛЕР. 16.00 МЕДЭЭЛЕР. 16.25 «Гоботтар дайыны». Мультифильм. 16.50 Хуулгазыннар, азы Синема. 17.10 Джэм. 17.40 Чагыды-биле. Рынок болгаш бай шинек. 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Кылат. Кожаларнын амч-лралында. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Кижин болгаш хоойлу. 10.45 Херек. 11.00—11.10 МЕДЭЭЛЕР. 16.00 МЕДЭЭЛЕР.

СРЕДА

СЕНТЯБРЬ 7 БИРГИ ПРОГРАММА «ОСТАНКИНО» канал 6.30 ЭРТЕН. 9.00 Россиянын дайлажестизин. 9.15 «Чаа тоол». Мультифильм. 9.35 «Черлик Роза». Телесериял. 10.05 Советтер чуртунун өскүзү (Курган). 10.45 Ажыл-херек дугайында медээлер. 16.00 МЕДЭЭЛЕР. 16.25 «Гоботтар дайыны». Мультифильм. 16.50 Компьютер-колл. 17.05 Харылап. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. Карабах — чогулмалык таарыштырылаже орук. 18.35 Технодор. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 19.55 СБ-нин тывызы. 20.10 «Чүгүл өңүр дүжүмге кыды». Пушкиннин темаларында фантазиялар. 20.50 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 Монолог. 21.45 «Кузель трамвай». 22.35 Узүктелишкин чокка. Мультифильм. 16.50 Мультироллинга. 17.05 «Он алды харлыгларга чедир болгаш оон-даа өрү назылыгларга». 17.40 Планета. Мафияга удур — бир дем-биле. 18.00 Медээлер. 18.25 Документтер болгаш салым-хуулар. 18.40 СБ-нин тывызы. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 19.55 Чигиринин тывар лаш, Ванькачымыз — Г. Скорочов. 20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!»

ЧЕТВЕРГ

СЕНТЯБРЬ 8 БИРГИ ПРОГРАММА «ОСТАНКИНО» канал 6.30 ЭРТЕН. 9.00 Шимчөөс хөргөнги рыногун дугайында допчулал. 9.15 Мультифильм. 9.35 «Черлик Роза». Телесериял. 10.05 Диринг амьтаннар аймаа. 10.45 Сайгарлыкчы. 11.00—11.10 Медээлер. 16.00 Медээлер. 16.25 «Гоботтар дайыны». Мультифильм. 16.50 Мультироллинга. 17.05 «Он алды харлыгларга чедир болгаш оон-даа өрү назылыгларга». 17.40 Планета. Мафияга удур — бир дем-биле. 18.00 Медээлер. 18.25 Документтер болгаш салым-хуулар. 18.40 СБ-нин тывызы. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 19.55 Чигиринин тывар лаш, Ванькачымыз — Г. Скорочов. 20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!»

ПЯТНИЦА

СЕНТЯБРЬ 9 БИРГИ ПРОГРАММА «ОСТАНКИНО» канал 6.30 ЭРТЕН. 9.00 Чаа старт. 9.15 Эскелерге дөмейлеспес кижин. 9.35 Мультифильм. 9.45 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Чылды өттүр огород-тук. 10.45 Бизнес-класс. 11.00—11.10 Медээлер. 16.00 Медээлер. 16.25 «Гоботтар дайыны». Мультифильм. 16.50 Мультироллинга. 17.05 «Он алды харлыгларга чедир болгаш оон-даа өрү назылыгларга». 17.40 Планета. Мафияга удур — бир дем-биле. 18.00 Медээлер. 18.25 Документтер болгаш салым-хуулар. 18.40 СБ-нин тывызы. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 19.55 Чигиринин тывар лаш, Ванькачымыз — Г. Скорочов. 20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!»

СУББОТА

СЕНТЯБРЬ 10 БИРГИ ПРОГРАММА «ОСТАНКИНО» канал 6.30 ЭРТЕН. 9.00 Чаа старт. 9.15 Эскелерге дөмейлеспес кижин. 9.35 Мультифильм. 9.45 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Чылды өттүр огород-тук. 10.45 Бизнес-класс. 11.00—11.10 Медээлер. 16.00 Медээлер. 16.25 «Гоботтар дайыны». Мультифильм. 16.50 Мультироллинга. 17.05 «Он алды харлыгларга чедир болгаш оон-даа өрү назылыгларга». 17.40 Планета. Мафияга удур — бир дем-биле. 18.00 Медээлер. 18.25 Документтер болгаш салым-хуулар. 18.40 СБ-нин тывызы. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 19.55 Чигиринин тывар лаш, Ванькачымыз — Г. Скорочов. 20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!»

ВОСКРЕСЕНЬЕ

СЕНТЯБРЬ 11 БИРГИ ПРОГРАММА «ОСТАНКИНО» канал 6.30 ЭРТЕН. 9.00 Чаа старт. 9.15 Эскелерге дөмейлеспес кижин. 9.35 Мультифильм. 9.45 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Чылды өттүр огород-тук. 10.45 Бизнес-класс. 11.00—11.10 Медээлер. 16.00 Медээлер. 16.25 «Гоботтар дайыны». Мультифильм. 16.50 Мультироллинга. 17.05 «Он алды харлыгларга чедир болгаш оон-даа өрү назылыгларга». 17.40 Планета. Мафияга удур — бир дем-биле. 18.00 Медээлер. 18.25 Документтер болгаш салым-хуулар. 18.40 СБ-нин тывызы. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 19.55 Чигиринин тывар лаш, Ванькачымыз — Г. Скорочов. 20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!»

(Сентябрь 5-тен 11-ге чедир)

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

20.40 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 МЕДЭЭЛЕР. 21.20 Агаар. 21.30 А. И. Солженцын-биле уккуражылга. 21.50 Спортчу уик-энд. 22.00 «Оожум үн-биле». Ю. Олешаның амьдыралындан биднирес эпизодтар. 22.40 Динайынн өөрүшкүзү. 23.05 «Көк шил». «Марсиан хроникалар» деп бөлүктен. 23.35 А. Цветаева. 00.00 МЕДЭЭЛЕР. 00.20—00.45 А. Пьясолла. «Аргентина танго». ИИГИ ПРОГРАММА «РОССИЯ» канал 8.00 МЕДЭЭЛЕР. 8.20 Автомтиг. 16.00 Медээлер. 16.25 Бистин музыка кלאзымы: 17.00 Кижин бурзуу сымдыстыг. 17.40 «МИР». 18.00 МЕДЭЭЛЕР. 18.25 Делегей бөгүн. КУР-нун даргазы Цзя-Цзямин-биле интервьү. 18.35 Реклама. 18.40 Өңүт эезинин эге билгелери. 19.00 «Чугула айтырыглар шагы». 19.25 «Черлик Роза». Телесериял. 10.15 Америка М. Тараттанын көргөн-биле. 10.45 Сайгарлыкчы.

18.10 Мульти ламчыштыр байыр чедиршикчинери. 18.30 «Музыка ламчыштыр таныжылга». «Чагытай» ансамбль (Талды кожуун). 19.20 МЕДЭЭЛЕР. 19.30 Чараллар. «РОССИЯ» канал 19.55 Понедельник саньнда детектив. «Испан аптараның чажылды». Уран-чечен фильм. «Эркюль Пуаро» сериалдан. 20.55 «Кым-лаа уттундурбаан». 21.00 Сигнал экземплары. 21.15 Рефертер. 21.30 Чөптүг чоруктуң үези, А. Караудовтун айтырыгына Белоруссиянын президентин А. Лукашенко ха- 19.25—19.55 Бистин садмысы.

18.10 Мульти ламчыштыр байыр чедиршикчинери. 18.30 «Музыка ламчыштыр таныжылга». «Чагытай» ансамбль (Талды кожуун). 19.20 МЕДЭЭЛЕР. 19.30 Чараллар. «РОССИЯ» канал 19.55 Понедельник саньнда детектив. «Испан аптараның чажылды». Уран-чечен фильм. «Эркюль Пуаро» сериалдан. 20.55 «Кым-лаа уттундурбаан». 21.00 Сигнал экземплары. 21.15 Рефертер. 21.30 Чөптүг чоруктуң үези, А. Караудовтун айтырыгына Белоруссиянын президентин А. Лукашенко ха- 19.25—19.55 Бистин садмысы.

18.10 Мульти ламчыштыр байыр чедиршикчинери. 18.30 «Музыка ламчыштыр таныжылга». «Чагытай» ансамбль (Талды кожуун). 19.20 МЕДЭЭЛЕР. 19.30 Чараллар. «РОССИЯ» канал 19.55 Понедельник саньнда детектив. «Испан аптараның чажылды». Уран-чечен фильм. «Эркюль Пуаро» сериалдан. 20.55 «Кым-лаа уттундурбаан». 21.00 Сигнал экземплары. 21.15 Рефертер. 21.30 Чөптүг чоруктуң үези, А. Караудовтун айтырыгына Белоруссиянын президентин А. Лукашенко ха- 19.25—19.55 Бистин садмысы.

18.10 Мульти ламчыштыр байыр чедиршикчинери. 18.30 «Музыка ламчыштыр таныжылга». «Чагытай» ансамбль (Талды кожуун). 19.20 МЕДЭЭЛЕР. 19.30 Чараллар. «РОССИЯ» канал 19.55 Понедельник саньнда детектив. «Испан аптараның чажылды». Уран-чечен фильм. «Эркюль Пуаро» сериалдан. 20.55 «Кым-лаа уттундурбаан». 21.00 Сигнал экземплары. 21.15 Рефертер. 21.30 Чөптүг чоруктуң үези, А. Караудовтун айтырыгына Белоруссиянын президентин А. Лукашенко ха- 19.25—19.55 Бистин садмысы.

18.10 Мульти ламчыштыр байыр чедиршикчинери. 18.30 «Музыка ламчыштыр таныжылга». «Чагытай» ансамбль (Талды кожуун). 19.20 МЕДЭЭЛЕР. 19.30 Чараллар. «РОССИЯ» канал 19.55 Понедельник саньнда детектив. «Испан ап